

Stavovi osnovnoškolskih i srednjoškolskih učitelja¹ povijesti o audiovizualnim nastavnim sredstvima

Ana Tušek Kranjc², Rona Bušljeta Kardum³

Razvojem tehnologije omogućen je brži i jednostavniji pristup audiovizualnim sredstvima te njihovom korištenju u poučavanju i učenju. U okviru nastavnoga predmeta povijest moguća je široka primjena audiovizualnih nastavnih sredstva koji zbog svojih primarnih karakteristika omogućuju ostvarivanje temeljnih preduvjeta uspješnog procesa poučavanja i učenja: od motivacije do razvijanja viših kognitivnih procesa. U radu su prezentirani rezultati istraživanja provedeni u okviru diplomskoga rada i dobiveni su pomoću anketnog upitnika koji su ispunili učitelji osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Kvantitativna i kvalitativna analiza odgovora osnovnoškolskih i srednjoškolskih učitelja upozorile su na vrlo često korištenje audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti kao i na prednosti i nedostatke njihova korištenja.

Ključne riječi: audiovizualna sredstva, nastava povijesti, nastavna sredstva, poučavanje, učenje.

1. Uvod

Danas su nastavna sredstva sastavni dio procesa poučavanja i učenja na svim razinama obrazovanja. Iako je pripovijedanje i dalje temelj procesa poučavanja

1 U *Strategiji znanosti, obrazovanja i tehnologije* (2014.) za sve osobe koje poučavaju na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini obrazovanja koristi se zajednički naziv *učitelj* prema UNESCO –voj *Preporuci o statusu učitelja* iz 1966. godine.

2 Ana Tušek Kranjc, univ. mag. educ. hist. et univ. mag. educ. croat., 43240 Čazma, Hrvatska. E-pošta: ana.tusek250@gmail.com.

3 izv. prof. dr. sc. Rona Bušljeta Kardum, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za odgojno-obrazovne znanosti, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: rbusljeta@hrstud.hr.

i učenja, nastavni proces teško se može zamisliti bez upotrebe različitih nastavnih sredstava. Nastavna sredstva mogu se odrediti kao izvori znanja kojima se u okviru procesa poučavanja i učenja prenosi dio nastavnoga sadržaja, a svrha im je motivirati i aktivirati učenike pri stjecanju znanja, vještina i razvijanju stavova (Pranjić, 2013). Kako u didaktičko-metodičkoj teoriji, tako i u nastavnoj praksi gotovo je općeprihvaćena podjela nastavnih sredstava na vizualna, auditivna i audio-vizualna (Poljak, 1991; Jonassen, 2004; Bognar i Matijević, 2005; Cajani, 2006). Iako se u nastavi najčešće koriste vizualna nastavna sredstva, ne samo zbog dokazanog utjecaja slikovnih prikaza na motivaciju i aktivnu ulogu učenika (Caviglioli, i sur., 2002; Happonen, 2005; Wiegand, 2006; Gangwer, 2009), već i zbog njihove lakše dostupnosti i jednostavnosti primjene, razvojem tehnologije, 50-tih godina prošloga stoljeća polako dolazi i do sve češće primjene audiovizualnih sredstava u nastavi. Audiovizualna nastavna sredstva prenose gotovo žive prikaze događaja, procesa, osoba (Marcus, 2006, 63) stimuliraju više osjetila, a povezivanjem apstraktnih pojmova i konkretne situacije utječu na doživljaj pojedinca (Rasul i sur., 2011, 78).

U hrvatskoj pedagoškoj i didaktičko-metodičkoj literaturi audiovizualna nastavna sredstva određuju se kao izvor koji dopunjava govor te omogućuje proširivanje percepcije o sadržaju i njegovoj bitnosti (Jelavić, 2003, 45) odnosno kao sredstva koja otvaraju prostor za otkrivanje novih mišljenja i stavova, a mogu upućivati i na životna pitanja koja čovjek istražuje (Pranjić, 2013, 173).

Zahvaljujući hiperprodukciji audiovizualnih medija, danas postoje brojni komercijalni i dokumentarni filmovi različite tematike koji se nerijetko koriste kao sredstvo poučavanja i učenja (Marcuse i sur., 2010; Miles, 1996; Watson, 1990). U tom smislu audiovizualna nastavna sredstva moćan su alat koji može utjecati na razmišljanja, osjećaje i vrijednosni sustav mladih, a taj njihov utjecaj može se iskoristiti u različitim nastavnim predmetima.

Nije pogrešno tvrditi da su audiovizualna sredstva i nastavni predmet povijest u pozitivnoj korelaciji jer korištenjem audiovizualnih sredstva učitelj može dodatno zainteresirati učenike i oživjeti povijesni sadržaj (Rendić Miočević, 2000, 25). Korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja i učenja olakšava procese prisjećanja, usvajanja i zadržavanja nastavnog sadržaja, povećava interes za određeni nastavni predmet, omogućuje učiteljima lakšu kontrolu nad razredom, stvaranje pozitivnog razrednog ozračja, razvoj komunikacijskih vještina učenika itd. što zasigurno vodi lakšem usvajanju nastavnih sadržaja (Al Hussaini,

2023, 90–94; Padhi, 2021, 247–248; Sunder, 2018, 1512). Konkretno audiovizualna nastavna sredstva u nastavi povijesti mogu pomoći učenicima da na primjeru prikazanog sadržaja istražuju određene povijesne događaje (Briley, 2002, 3) te o istima argumentirano zaključuju (Donnelly, 2014, 5), razvijaju maštu i emocije (Vrbetić, 1968, 81), razumiju različite povijesne perspektive i interpretacije kao i značaj povijesnih događaja, pojava i/ili procesa. (Marcus, 2005, 64).

Brojna istraživanja upozorila su na prednosti korištenja audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti. Tako istraživanje Jeremyja Stoddarda (2012, 6–10) u dvjema američkim školama prikazuje kako učitelji koriste audiovizualna sredstva u nastavi povijesti za kognitivni poticaj učenika. Tijekom ovoga istraživanja učitelji su učenicima prikazivali nekoliko filmova te dokumentarnih emisija s ciljem ostvarenja ishoda učenja koji uključuju više kognitivne procese te koji vode boljem razumijevanju određene povijesne teme (Stoddard, 2012, 6). Prije svakoga prikazivanja sadržaja posredstvom audiovizualnog nastavnog sredstva učenici su dobili kratki uvod te uputu na koje elemente tijekom gledanja odabranog audiovizualnog materijala trebaju obratiti pažnju pri čemu je učenicima posebno naglašeno da audiovizualni prikaz poimaju kao konstrukciju prošlosti te da kritički sagledavaju konceptualne ideje umjesto da isključivo prate sadržaj filma (Stoddard, 2012, 9–10). Istraživanje je pokazalo da je takav pristup usmjerio učenike prema razumijevanju povijesne perspektive, razvijanju empatije unutar zadanog povijesnog konteksta (Stoddard, 2012, 10) te ostvarivanju viših kognitivnih procesa (Stoddard, 2012, 6). I tursko istraživanje u osnovnim školama o korištenju audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti pokazalo je kako prikaz povijesnih događaja koji nisu interesantni učenicima uz korištenje audiovizualnih sredstva vodi boljem razumijevanju određenih povijesnih pojmova ili događaja (Dereioğlu i Şar, 2010, 2017). Ovim istraživanjem također se zaključuje kako se upotrebom audiovizualnih sredstva u nastavi povijesti učenike potiče na više kognitivne procese koji uključuju ispitivanje, procjenjivanje i uspoređivanje povijesnih događaja te izgradnju vlastitog mišljenja o prikazanom povijesnom događaju.

Osim navedenih istraživanja koja dolaze iz različitih obrazovnih sustava vrijedno je istaknuti i istraživanje koje je David-Alexandre Wagner (2016, 27–29) proveo u 19 norveških škola, a kojim se ispitalo koliko često i koje vrste audiovizualnih sredstava učitelji povijesti koriste u nastavi povijesti, kako pojedina audiovizualna sredstva integriraju u nastavni proces kao i s kojim se

poteškoćama suočavaju tijekom njihova korištenja u nastavi (Wagner, 2018, 27). Istraživanje je pokazalo kako učitelji povijesti često koriste audiovizualna sredstva odnosno da uz pomoć istih poučavaju povijesne sadržaje od 60 do 120 minuta mjesečno. Osim toga, na temelju provedenog istraživanja zaključilo se da učitelji povijesti uglavnom u nastavi koriste dokumentarne emisije umjesto filmova povijesne tematike zbog njihova kraćeg trajanja te stajališta da su vjerodostojnije za proces poučavanja i učenja povijesnih sadržaja. Na pitanje zašto koriste audiovizualna sredstva, norveški učitelji navode kako njima lakše vizualiziraju nastavni sadržaj, uvode u određenu povijesnu temu, potiču empatiju i kritičko mišljenje te motiviraju učenike na učenje.

Navedena istraživanja upućuju na nedvojbenu važnost i utjecaj audiovizualnih nastavnih sredstva u procesu poučavanja i učenja povijesti, a pažljivim procesom njihove selekcije te potom prezentacije i interpretacije, audiovizualna nastavna sredstva mogu doprinijeti procesu motivacije (Sunder, 2018, 1512), razvijanju komunikacijskih vještina te boljem razumijevanju povijesnih događaja, pojava i procesa (Donnelly, 2016, 3).

2. Metodologija istraživanja

2.1. Cilj istraživanja

Cilj je istraživanja na temelju kvantitativne i kvalitativne analize odgovora dobivenih anketnim upitnikom koji su ispunili osnovnoškolski i srednjoškolski učitelji povijesti u Republici Hrvatskoj procijeniti učestalost i načine korištenja te izdvojiti prednosti i nedostatke upotrebe različitih audiovizualnih nastavnih sredstva u procesu poučavanja i učenja povijesti.⁴ Istraživanjem se nastoje utvrditi navike korištenja audiovizualnih nastavnih sredstava učitelja povijesti te njihovi stavovi o korištenju istih u nastavnom procesu. Predviđene hipoteze ovoga istraživanja su:

H1: učitelji povijesti često koriste audiovizualna nastavna sredstva u procesu poučavanja i učenja povijesti.

H2: Učitelji povijesti teško potiču učenike na komunikaciju i analizu korištenog audiovizualnog povijesnog sadržaja.

H3: Učitelji povijesti teško pronalaze kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva.

4 Istraživanje je provedeno za potrebe diplomskoga rada pod naslovom „Audiovizualna sredstva u poučavanju povijesti“, studentice Ane Tušek.

2.2. Metode istraživanja

Anketni upitnik za predmetno istraživanje izrađen je u programu *Google Forms* zbog jednostavnosti te lakšeg pristupa većem broju ispitanika. Kako bi se analizirali rezultati provedenog istraživanja korištene su metode deskriptivne analize mjerama centralne tendencije dok se Pearsonov koeficijent korelacije koristio za analizu korelacije među ispitivanim varijablama.

2.3. Instrument istraživanja

U ovome istraživanju korišteni su sljedeći instrumenti:

- a) Upitnik sociodemografskih karakteristika ispitanika (spol, radni staž) te vrsta škole u kojoj su ispitanici zaposleni (osnovna škola, srednja škola: gimnazija, srednja škola: strukovna, srednja škola: umjetnička).
- b) Skala za procjenu učestalosti korištenja audiovizualnih nastavnih sredstava u procesu poučavanja i učenja povijesti.
- c) Skala za procjenu razine slaganja s određenim tvrdnjama vezanim uz audiovizualna sredstva u nastavnom procesu. Ispitanici su procjenjivali slijedećih deset postavljenih tvrdnji:
 1. Korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi lako motiviram učenike na rad.
 2. Učenici bolje savladavaju nastavno gradivo koje je dijelom objašnjeno audiovizualnim sredstvima.
 3. Korištenjem audiovizualnih sredstava uspješnije realiziram odgojno-obrazovne ishode nastave.
 4. Učenike lakše potičem na komunikaciju korištenjem audiovizualnih nastavnih sredstava.
 5. Učenici rado sudjeluju u analizi povijesnog sadržaja ponuđenog audiovizualnim nastavnim sredstvima.
 6. Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi.
 7. Upotrebom audiovizualnih nastavnih sredstava učenike lakše potičem na više kognitivne procese (analiza, sinteza, zaključivanje, procjenjivanje...)
 8. Učenici nakon upotrebe audiovizualnih nastavnih sredstava lakše iznose svoje stavove o određenoj povijesnoj temi.
 9. Smatram da bi trebala postojati baza ili popis audiovizualnih nastavnih sredstava prilagođenih procesu poučavanja i učenja povijesti.

10. Redovito upućujem učenike na to da doma pogledaju određene filmove povijesne tematike, dokumentarne emisije i ostala audiovizualna sredstva.
- d) Pitanje višestrukog odabira odgovora u kojem su ispitanici označavali vrste audiovizualnih sredstava koje najčešće koriste u procesu poučavanju i učenju povijesti.
- e) Pitanje višestrukog odabira odgovora u kojemu su ispitanici označavali povijesna razdoblja za koja najčešće koriste audiovizualna sredstva.
- f) Dva pitanja otvorenoga tipa u kojemu su ispitanici mogli iznijeti svoja mišljenja o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja i učenja povijesti.

2.4. Uzorak istraživanja

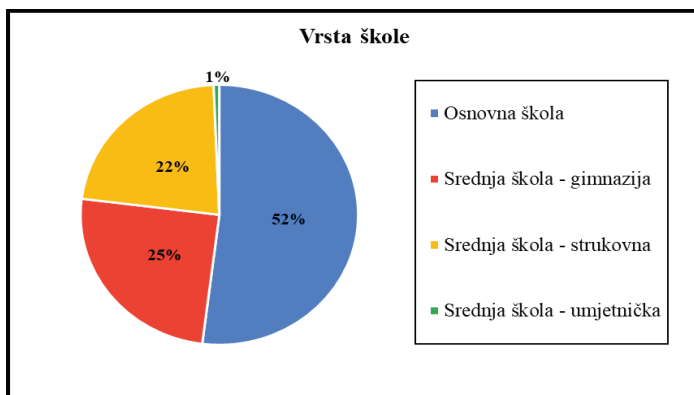
U istraživanju sudjelovali su zaposleni učitelji povijesti u Republici Hrvatskoj. Prema dobivenim podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja u Republici Hrvatskoj u osnovnim školama u školskoj godini 2023./2024. zaposleno je 1073 učitelja povijesti dok je u srednjim školama zaposleno 564 učitelja povijesti. Uzorak ispitanika u predmetnom istraživanju predstavljaju učitelji koji su ispunili anketni upitnik postavljen u *Facebook*-grupu *NASTAVA POVIJESTI OŠ/SŠ* te popisa učitelja koji su sudjelovali u projektu Škola za život.

2.5. Postupak istraživanja

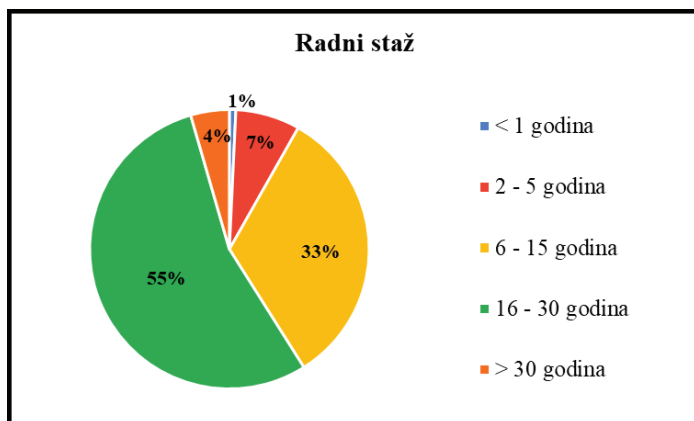
Anketni upitnik za ovo istraživanje izrađen je u programu *Google Forms* te je podijeljen učiteljima preko *Facebook*-grupe i njihovih službenih e-mail adresa. Statistička obrada rezultata ovoga istraživanja provedena je u *Microsoft Excelu* te softveru za analizu podataka *SPSS*. Prikupljanje podataka putem ankete trajalo je od 18. travanja 2023., kada je anketa prvi put podijeljena, pa sve do konačnog preuzimanja podataka 1. srpnja 2023.

2.6. Sudionici istraživanja

Anketni upitnik ispunilo je 134 ispitanika od čega su 93 (69 %) žene. Prema vrsti škole (Sl. 1.) najviše ispitanika zaposleno je u osnovnim školama, njih 79 (52 %), dok je ispitanika zaposlenih u srednjoškolskom obrazovanju kako slijedi: 38 (25 %) u gimnazijama, 34 (22 %) u strukovnim te 1 (1 %) u umjetničkim školama. Zbog samo jednog ispitanika zaposlenog u umjetničkoj školi njegovi odgovori nisu izneseni u nastavku analize rezultata istraživanja.

Prema radnom stažu (Sl. 2.) najviše njih čak 73 (55 %) ima 16–30 godina radnog staža nakon čega slijede ispitanici sa 6–15 godina radnog staža kojih je 44 (33 %). Najmanji postotak čine ispitanici s 2–5 godina radnog staža, njih 10 (7 %), 6 (4 %) ispitanika s više od 30 godina radnog staža te jedan ispitanik (1 %) s manje od jedne godine radnog staža.

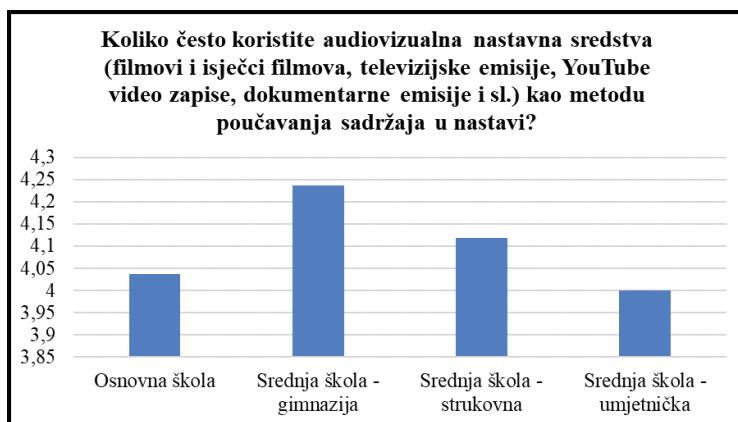
3. Rezultati istraživanja

Prema pitanjima postavljenim u anketnom upitniku analizirane su učestalost i način korištenja audiovizualnih sredstava te vrste audiovizualnih sredstava koje koriste učitelji povijesti u Republici Hrvatskoj. Poseban naglasak u istraživanju posvećen je tvrdnjama koje se odnose na korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti te pitanjima otvorenog tipa koji se odnose na prednosti i nedostatke korištenja audiovizualnih sredstava u poučavanju i učenju povijesti.

3.1. Učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja

Analizom odgovora na pitanje procjene učestalosti korištenja audiovizualnih sredstava kao metode u procesu poučavanja nastavnog sadržaja (Sl. 3.) utvrđeno je da učitelji zaposleni u gimnazijama često ($M = 4,23$) koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja, dok ostali učitelji zaposleni u strukovnim i umjetničkim srednjim školama te osnovnim školama, u odnosu na gimnazijske učitelje, u manjoj mjeri koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja.

Rezultat dobiven istraživanjem upućuje na učestalo korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti na svim razinama obrazovanja što može govoriti o želji učitelja za poticanjem motivacije i aktivacije učenika dinamičnom vizualizacijom povijesnog sadržaja. Češće korištenje audiovizualnih sredstava u gimnazijama može upućivati na lakše pronalaženje sadržaja prikladnih za učenike srednjih škola.

3.2. Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu

Anketnim upitnikom učiteljima povijesti dano je na procjenu deset tvrdnji koje se odnose na njihovo korištenje audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu. Za kvantitativnu varijablu radnog staža ispitanika izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije (r) s varijablama razine slaganja sa spomenutim tvrdnjama. Analizom dobivenih podataka (bez postavljenih pitanja) u korelaciji s vrstom škole u kojoj su zaposleni ispitanici dobiveni su sljedeći rezultati (Sl. 4.) prema svakoj postavljenoj tvrdnji:

1. Na postavljenu tvrdnju: „Korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi lako motiviram učenike na rad“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje

je u visokoj mjeri ($M = 3,98$, $SD = 0,818$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Prema razinama obrazovanja i vrsti škole u kojoj su zaposleni, svi se ispitanici u većoj mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,99$, srednja škola: gimnazija $M = 4,12$, srednja škola: strukovna $M = 4,11$). Nadalje, korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,184$, $p = 0,033$).

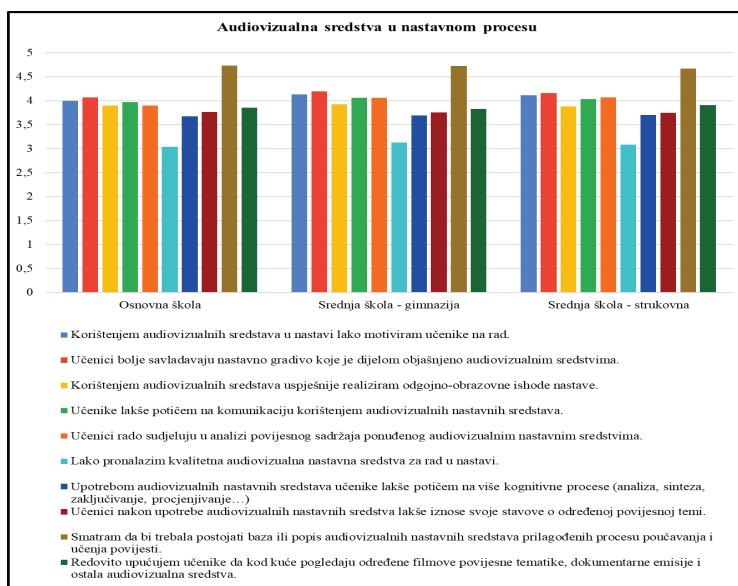
2. Na postavljenu tvrdnju: „Učenici bolje savladavaju nastavno gradivo koje je dijelom objašnjeno audiovizualnim sredstvima“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 4,00$, $SD = 0,867$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 4,06$, srednja škola: gimnazija $M = 4,19$, srednja škola: strukovna $M = 4,15$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,213$, $p = 0,013$).
3. Na postavljenu tvrdnju: „Korištenjem audiovizualnih sredstava uspješnije realiziram odgojno-obrazovne ishode nastave“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,84$, $SD = 0,908$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,90$, srednja škola: gimnazija $M = 3,92$, srednja škola: strukovna $M = 3,87$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,209$, $p = 0,016$).
4. Na postavljenu tvrdnju: „Učenike lakše potičem na komunikaciju korištenjem audiovizualnih nastavnih sredstava“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,96$, $SD = 0,905$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,97$, srednja škola: gimnazija $M = 4,06$, srednja škola: strukovna $M = 4,03$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,145$, $p = 0,096$).
5. Na postavljenu tvrdnju: „Učenici rado sudjeluju u analizi povijesnog sadr-

žaja ponuđenog audiovizualnim nastavnim sredstvima“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,85$, $SD = 0,905$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,90$, srednja škola: gimnazija $M = 4,05$, srednja škola: strukovna $M = 4,06$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,135$, $p = 0,120$).

6. Na postavljenu tvrdnju: „Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,04$, $SD = 1,032$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,04$, srednja škola: gimnazija $M = 3,13$, srednja škola: strukovna $M = 3,08$). Nadalje, korelacijska analiza pokazuje statistički značajnu slabu povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,296$, $p = 0,001$).
7. Na postavljenu tvrdnju: „Upotrebom audiovizualnih nastavnih sredstava učenike lakše potičem na više kognitivne procese (analiza, sinteza, zaključivanje, procjenjivanje...)“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,62$, $SD = 0,964$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u većoj mjeri (osnovna škola $M = 3,67$, srednja škola: gimnazija $M = 3,68$, srednja škola: strukovna $M = 3,70$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,158$, $p = 0,069$).
8. Na postavljenu tvrdnju: „Učenici nakon upotrebe audiovizualnih nastavnih sredstva lakše iznose svoje stavove o određenoj povijesnoj temi“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,69$, $SD = 0,888$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u većoj mjeri (osnovna škola $M = 3,76$, srednja škola: gimnazija $M = 3,75$, srednja škola: strukovna $M = 3,74$). Kore-

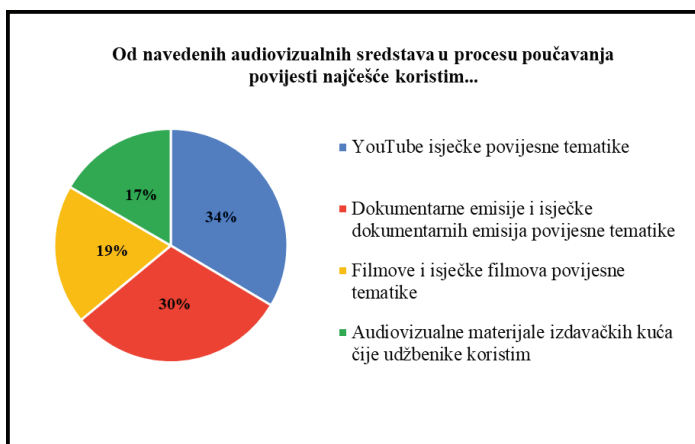
lacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,114$, $p = 0,188$).

9. Na postavljenu tvrdnju: „Smatram da bi trebala postojati baza ili popis audiovizualnih nastavnih sredstava prilagođenih procesu poučavanja i učenja povijesti“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 4,72$, $SD = 0,633$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u potpunosti (osnovna škola $M = 4,73$, srednja škola: gimnazija $M = 4,72$, srednja škola: strukovna $M = 4,67$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,093$, $p = 0,287$).
10. Na postavljenu tvrdnju: „Redovito upućujem učenike da kod kuće pogledaju određene filmove povijesne tematike, dokumentarne emisije i ostala audiovizualna sredstva“ prosječan odgovor svih ispitanika slaganje je u visokoj mjeri ($M = 3,96$, $SD = 0,992$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola i razinama obrazovanja u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,85$, srednja škola: gimnazija $M = 3,82$, srednja škola: strukovna $M = 3,90$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,235$, $p = 0,006$).

3.3. Vrste audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu poučavanja povijesti

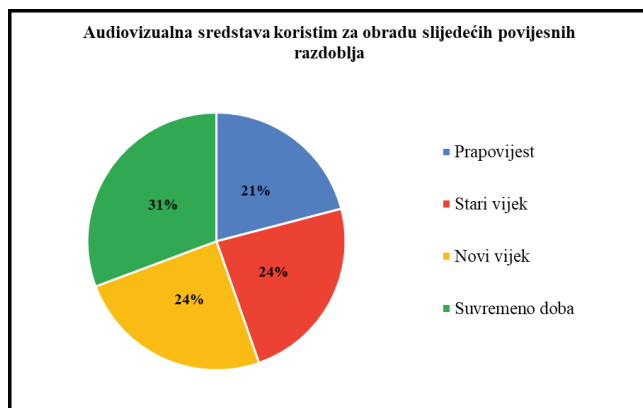
Rezultatima istraživanja utvrđeno je da od ponuđenih audiovizualnih sredstava u anketnom upitniku (Sl. 5.) učitelji najviše koriste (34 %) *YouTube*-isječke povijesne tematike nakon čega slijede dokumentarne emisije i isječci dokumentarnih emisija povijesne tematike (30 %), filmovi i isječci filmova povijesne tematike (19 %) te se na zadnjem mjestu nalaze audiovizualni materijali izdavačkih kuća čije udžbenike učitelji koriste (17 %).

Veliki postotak korištenja *YouTube*-isječaka povijesne tematike upućuje na njihovu jednostavnost pronalaska te najčešće sažeti prikaz određene problematike, dok veliki postotak korištenja dokumentarnih emisija i isječaka može upućivati na stavove učitelja povijesti o vjerodostojnosti takvog audiovizualnog materijala s obzirom na njihovu znanstvenu i stručnu utemeljenost te pretpostavku da takva audiovizualna nastavna sredstva najmanje podliježu subjektivnosti autora. Manji postotak korištenja audiovizualnih materijala izdavačkih kuća može upućivati na njihovu ekskluzivnost koja uključuje samo one učitelje koji koriste udžbenike tih izdavačkih kuća koja izrađuju i audiovizualna sredstva.

3.4. Korištenje audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti: povijesna razdoblja

Prema rezultatima istraživanja utvrđeno je da najveći postotak učitelja (31 %) audiovizualna sredstva (Sl. 6.) koristi za obradu suvremenog doba nakon čega slijede s jednakim postotkom (24 %) stari i novi vijek te s najmanjim postotkom (21 %) prapovijest.

Rezultati upućuju na ravnomjerno korištenje audiovizualnih sredstava u obradi svih povijesnih razdoblja što navodi na zaključak da postoji veliki broj audiovizualnih sredstava koja prikazuju povijesne događaje različitih povijesnih razdoblja kao i da učitelji povijesti vide potrebu u korištenju audiovizualnih nastavnih sredstava pri prezentiranju različitih povijesnih događaja. Nešto veći postotak korištenja audiovizualnih sredstava za obradu tema iz razdoblja suvremene povijesti može biti vezan uz činjenicu da 70-tih godina prošlog stoljeća dolazi do masovnije produkcije audiovizualnog materijala te da je više audiovizualnih sredstava koji prikazuju događaje suvremene povijesne tematike.

Analizom i sistematizacijom odgovora na pitanje otvorenog tipa Na pitanje otvorenoga tipa: „Za koje povijesne događaje određenog povijesnog razdoblja koristite audiovizualna sredstva“ te njegovom analizom i sistematizacijom utvrđeno je šesnaest tema za koje učitelji povijesti koriste audiovizualna nastavna sredstva:

1. Prikazi ratova; ponajviše Prvog svjetskog te Drugog svjetskog rata, Domovinskog rata, Hladnog rata te Križarskih ratova.
2. Prikazi određenih bitaka poput Krbavske i Mohačke bitke.
3. Govori političara od kojih se najviše spominje Stjepan Radić.
4. Holokaust te posljedice totalitarnih režima za ljudsku populaciju kako bi učenici stvorili empatiju prema žrtvama zločina koji su se događali kroz povijest.
5. Prikazi Industrijske revolucije te njezina važnost za napredak ljudske populacije.
6. Prikazi Francuske revolucije te njezini odrazi u Europi.
7. Prikazi tema iz Antičke povijesti; pretežito događaja iz razdoblja Grčke i Rima.
8. Teme povezane s poviješću Hrvatske u srednjem vijeku kao i prikaz hrvatskih vladara.

9. Velika geografska otkrića.
10. Prikazi tema iz znanosti i umjetnosti pojedinog povijesnog razdoblja.
11. Prikazi tema iz Prapovijesti pretežito prikazi razvoja čovjekovog pretka i njegovog načina života.
12. Ilustracija svakodnevnog života ljudske populacije u određenom povijesno-me razdoblju kako bi se dobio uvid u način života ondašnjeg čovjeka.
13. Napoleonovo doba te njegov utjecaj na Europu i hrvatske zemlje.
14. Prikaz erupcije Vezuva.
15. Prikaz pojedinih istaknutih povijesnih ličnosti koje su svojim radom doprinjele društvu.
16. Biografije odnosno kratke crtice iz života povijesnih osoba; najčešće iz hrvatske povijesti.

Na popisu nalaze se teme iz različitih povijesnih razdoblja, a najviše one koje pokrivaju vojno-političke odnose, kao i procese koje je učenicima teže vizualizirati odnosno poput primjerice velikih geografskih otkrića, erupcije, svakodnevnog života. Veći dio izdvojenih tema odnosi se na hrvatsku povijest te povijesne procese i događaje koji utječu na hrvatske prostore što upozorava na često korištenje audiovizualnih sredstava za prikaz određenih povijesnih tema iz hrvatske povijesti. Ovakvi rezultati mogu upućivati na želju učitelja povijesti da uz informacije u udžbenicima koji se odnose na događaje iz hrvatske povijesti učenicima, uz pomoć audiovizualnih sredstava, dodatno dinamično vizualiziraju događaje ili osobe koje su važne za hrvatsku prošlost te razvoj nacionalnog i kulturnog identiteta.

3.5. Odgovori ispitanika na pitanja otvorenoga tipa

Završni dio anketnog upitnika odnosio se na pitanja otvorenoga tipa gdje su ispitanici mogli podijeliti svoja mišljenja o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti.

Na pitanje: „*Koje su prema Vama prednosti korištenja audiovizualnih materijala u procesu poučavanju povijesti?*“ učitelji povijesti istaknuli su prednost zornijeg prikazivanja povijesti korištenjem audiovizualnih sredstava:

„Zornost, bliskost vanškolskom okruženju učenika, razvijanje kritičkog pristupa prema sadržaju videozapisa koji čine svakodnevicu učenika (YouTube, TikTok i sl.)“

„Zorno prikazivanje događaja, zanimljivije je, manje se vremena troši za

upoznavanje događaja ili osoba a djeca vole analizirati izvore i komentirati iste.“

„Zorno i višeslojno (audiovizualno) prikazivanje povijesnih događaja.“

„Lakše i zornije približe povijesnu stvarnost učenicima koji su u sve većoj mjeri udaljeniji od čitane i pisane kulture, a sve više usmjereni prema audiovizualnoj kulturi.“

„Učenicima se zornije prikaže npr. način života, ili kultura razdoblja, ja-sniji su im sudionici pojedinih događaja i tijek događaja.“

Dio učitelja smatra kako je prednost korištenja audiovizualnih nastavnih sredstava razbijanje monotonije sata, usmjeravanje pozornosti i aktivnosti učenika te poticanje učenika na savladavanje složenijih misaonih procesa kao i poticanje kritičkoga mišljenja:

„Učenicima je nastavni sat zanimljiviji. Lakše si mogu predočiti povijesne događaje, djeluje im autentičnije nego kada samo učitelj priča.“

„Visoka motiviranost učenika, odgovarajući visok stupanj pozornosti i uključenosti tj. uživljanja u određenu tematiku i povijesno razdoblje.“

„Dolazi do bolje dinamike nastavnog procesa, uključuju se i učenici koji inače imaju manju koncentraciju, otvaraju se teme za diskusiju, učenici lakše pamte i imaju bolji uvid u određeno povijesno razdoblje.“

„Audiovizualni materijal je neposredni materijal koji učenicima više zanima i omogućuje njima da se lakše uključe u poučavanje različitih tema; potiče komunikaciju (komentare, mišljenje, dodatna pitanja) i daje dojam da je povijest ipak nešto “živo” i blizu njima.“

„Audiovizualni materijali mogu učenike dodatno motivirati, tijekom nastavnoga procesa privlače učenikovu pažnju. Pružaju mogućnost lakšega pojašnjavanja složenijih sadržaja i radnji, i mogu se pregledati koliko god puta bude potrebno kako bi učenici bolje shvatili i povezali.“

Učitelji ističu kako je prednost audiovizualnih sredstava i u tome što učenicima mogu pobliže dočarati kulturu sjećanja te evocirati empatiju prema žrtvama svih oblika nasilja:

„Prednosti korištenja audiovizualnih materijala su to što omogućava učenicima poistovjećivanje sa žrtvama i očuvanje uspomena na njih, ističe važnosti sjećanja na preživjele, žrtve, spasitelje i osloboditelje, omogućava bolje razumijevanje povijesti, promiče poštovanje ljudskih prava, posebno manjina te potiče razvoj kritičkog mišljenja i intelektualne znatiželje.“

„Učenici bolje shvaćaju vrijeme povijesnih događaja, čuju glas povijesnih

osoba, uspoređuju odjeću, frizure, slušaju glazbu, pokazuju empatiju prema žrtvama nasilja i sl.“

Odgovori učitelja na pitanje o prednostima korištenja audiovizualnih sredstava upućuju na mogućnosti jasnije vizualizacije pojedinih povijesnih događaja. Osim toga, učitelji zaključuju da im audiovizualna sredstva omogućuju da nastavni sat učine zanimljivijim i dinamičnijim te pomažu kod poticanja i razvoja kritičkog mišljenja kao i empatije učenika vezano uz određene povijesne događaje.

Na završnom pitanju otvorenoga tipa: „Koji su prema Vama nedostaci korištenja audiovizualnih materijala u procesu poučavanja povijesti?“ veliki broj učitelja povijesti složio se kako je jedan od nedostataka korištenja audiovizualnih sredstava svakako manjak koncentracije učenika prilikom korištenja ove vrste sredstava:

„Učenici nemaju koncentracije za gledanje dužih filmova (optimalno 20ak minuta ili kraće 2–5 minuta).“

„Danas učenici sve više imaju problema s pažnjom i koncentracijom te im je ponekad teško gledati audiovizualni sadržaj koji traje više od 2 minute.“

„Kao i cjelokupni proces poučavanja, ovisi o pozornosti i koncentraciji učenika, a ona je kod modernih generacija sve manja.“

„Potrebno je aktivnije potaknuti učenike na razmišljanje, često samo pasivno gledaju.“

Dio učitelja smatra kako je nedostatak korištenja audiovizualnih sredstava i u tome što su teško dostupni, nema ih dovoljno, nisu prilagođeni učeničkoj dobi te veliki broj njih nije na hrvatskom jeziku:

„Postoji malo kvalitetnih (lako dostupnih, kratkih i prilagođenih uzrastu) materijala na hrvatskom jeziku.“

„Nisu dostupni, izdavači zaključaju svoje sadržaje.“

„Nema ih dovoljno i učitelji su većinom prepušteni samima sebi u pronalasku materijala i izradi titlova.“

„Nedostatak kvalitetnih i dovoljno jasnih povijesnih sadržaja, prilagođenost učeničkoj dobi.“

„Dostupnost materijala i vrijeme. Uglavnom su materijali dijelovi dokumentaraca ili YouTube videa koji su uglavnom neadekvatno titulirani ili sinkronizirani, pa se pouzdamo u znanje stranog jezika učenika.“

„Nema dovoljno kvalitetnih materijala prilagođenih uzrastu učenika.“

„Nedostatak na hrvatskom jeziku, izuzev emisija TV kalendara.“

„Nema dovoljno kvalitetnih primjerenih sadržaja na hrvatskom.“

Učitelji smatraju kako je jedan od važnijih nedostataka korištenja audiovizualnih sredstava u pristupu autora temi, odnosno ističu kao problem moguću subjektivnost autora:

„Subjektivnost i problematika različitih političkih stajališta sugovornika. Neuvažavanje drugačijeg pogled i interpretacije na povijesni događaj.“

„Komentari stručnjaka u filmovima katkad nisu potpuno objektivni.“

„Subjektivnost i neutemeljenost audiovizualnog materijala.“

Za kraj trebalo bi istaknuti komentar učitelja koji smatra da je nedostatak korištenja audiovizualnih sredstava u nepostojanju baze istih kako bi učitelji lakše mogli dolaziti do njih:

„Ne postoji popis preporučenih audiovizualnih materijala koji bi bili primjereni za učenike određenog uzrasta kako bi se izbjegle neugodne situacije s neprimjerenim sadržajima (scene nasilja, golotinja, neprimjereni rječnik ...)“

Odgovori učitelja na pitanje o nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava upućuje na probleme s pronalaskom audiovizualnog sredstva koje bi zadovoljilo sve uvjete za korištenje u procesu poučavanja i učenja, a koji uključuju objektivnost, laku dostupnost, prilagođenost učenikovoj dobi te audiovizualna sredstva na hrvatskom jeziku ili dostupnost prijevoda na hrvatski jezik.

4. Rasprava

Rezultati istraživanja pokazuju koliko često učitelji povijesti koriste audiovizualna sredstava u procesu poučavanja; koji su načini upotrebe audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti te koje su prednosti i nedostaci korištenja audiovizualnih nastavnih sredstava. Dobiveni rezultati u većem su dijelu kompatibilni s istraživanjem Davida-Alexandrea Wagnera koje je provedeno s učiteljima norveških škola (Wagner, 2018, 27).

Rezultati njegovoga istraživanja upućuju na to da se audiovizualna sredstva vrlo često koriste kao pomoć u procesu poučavanja i učenja povijesnih sadržaja što može upućivati na zaključak kako se mogu koristiti u gotovo svakoj povijesnoj nastavnoj temi i u svim etapama nastavnoga procesa što se podudara s odgovorima ispitanih hrvatskih učitelja.

Velika podudarnost prosječnog odgovora ispitanika na pitanja o korištenju audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti upućuje nas na slične

stavove većine ispitanika kada je u pitanju korištenje audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti. U tom pogledu većina ispitanika koristi audiovizualna sredstva u procesu poučavanja i učenja zbog lakše motivacije učenika, kvalitetnijeg procesa usvajanja sadržaja te lakšeg poticanja učenika na komunikaciju i iznošenje vlastitih stavova o određenoj povijesnoj temi.

Iako je prosječni odgovor nizak, a standardna devijacija visoka, što upućuje na velike razlike u osobnim odgovorima, korelacijskom analizom utvrđeno je kako postoji slaba, ali utjecajna korelacija varijable radnoga staža ispitanika s varijablom postavljenoga pitanja: „Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi“ pri čemu je analizom utvrđeno kako viši radni staž ispitanika utječe na lakše pronalaženje kvalitetnih audiovizualnih sredstva za rad u nastavi. Ovaj rezultat možemo povezati s iskustvom ispitanika u procesu odabira, a onda i korištenja audiovizualnih sredstva što utječe i na češću upotrebu tih sredstava u nastavi povijesti.

YouTube-isječci povijesne tematike najčešće su korištena vrsta audiovizualnog sredstva među učiteljima povijesti u Republici Hrvatskoj, što ne čudi s obzirom na jednostavnost njihovog pronalaženja i korištenja tijekom procesa poučavanja povijesti. Zbog online-pristupa i kraćeg trajanja zapisa ova vrsta audiovizualnog sredstva svakako je u prednosti nad ostalim vrstama poput filmova i dokumentarnih emisija koja često nisu dostupna online te podliježu autorskim pravima kao i nad audiovizualnim sredstvima koja izrađuju izdavačke kuće kao popratni materijal uz odabrane povijesne udžbenike.

Pitanje otvorenoga tipa o korištenju audiovizualnih sredstava za određeno povijesno razdoblje pokazalo je kako su sva povijesna razdoblja podjednako zastupljena prilikom korištenja audiovizualnih sredstava. Odgovori učitelja o pojedinim događajima određenog povijesnog razdoblja upućuju na primjenu audiovizualnih sredstava u svrhu prikaza vojnih pohoda odnosno ratova, svakodnevnog života ili pak približavanja načina života pojedinih povijesnih osoba učenicima. Ovi rezultati također se mogu usporediti s norveškim istraživanjem čiji rezultati upućuju na korištenje audiovizualnih sredstava za prikazivanje povijesnih događaja, najviše onih iz suvremenog doba te iz nacionalne povijesti (Wagner, 2018, 30).

Odgovori na pitanja otvorenoga tipa o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti upozoravaju na slična stajališta ispitanih učitelja povijesti. Prednosti korištenja audiovizualnih materi-

jala u većini odgovora odnose se na zorno prikazivanje sadržaja odnosno isticanje vizualne dinamičnosti koju donose audiovizualna sredstva u nastavi, promicanje kritičkog mišljenja, posebice kada se radi o prikazu povijesne teme o kojoj postoji nekoliko interpretacija i perspektiva, te poticanju empatije učenika. Navedeni odgovori i u ovom su slučaju podudarni s odgovorima norveškog istraživanja prema kojemu učitelji audiovizualna sredstva koriste za bolju vizualizaciju te povećanje motiviranosti učenika za određeni povijesni događaj (Wagner, 2018, 32).

Nedostaci korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti prema odgovorima učitelja većinom su manjak koncentracije učenika koji se očituje u nezainteresiranosti te izostanku pažnje što je sve češći problem. Nedostaci audiovizualnih sredstava očituju se i u nepostojanju velikog broja audiovizualnih sredstava kraćeg formata na hrvatskom jeziku s obzirom na trajanje jednoga nastavnoga sata tijekom kojega nije moguće prikazati audiovizualna nastavna sredstva dužega trajanja. Isti nedostatak primjene audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti posebice s obzirom na kategoriju vremena ističu i norveški učitelji (Wagner, 2018, 36). Nedostatak materijala na hrvatskom jeziku otežava korištenje audiovizualnih sredstava stoga se učitelji često oslanjaju na materijale na stranom jeziku, pretežito engleskom uz koje ne dolazi popratni tekst na hrvatskom ili je taj tekst neadekvatno preveden na hrvatski jezik. Navedeno učenicima slabijeg znanja stranog jezika otežava praćenje audiovizualnog materijala tijekom procesa poučavanja te zbog toga može doći do nepotpunog razumijevanja sadržaja koji se želio prenijeti audiovizualnim sredstvom. Nedostatak korištenja audiovizualnog sredstva za učitelje je i velika mogućnost subjektivnosti autora pri kreiranju pojedinih audiovizualnih materijala što može dovesti do manipulacije povijesnim činjenicama te učeničkim stavovima i emocijama na određenu temu. Ovakav odgovor također ne odstupa od već navedenog norveškog istraživanja gdje su učitelji također zabrinuti oko subjektivnosti no ne zabrinjava ih korištenje neprimjerenog jezika ili scena nasilja što neki učitelji u hrvatskom istraživanju ističu kao problem (Wagner, 2018, 36). Iz odgovora o nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti možemo, među ostalim, zaključiti kako veliki postotak učitelja ima problema s pronalaženjem adekvatnog audiovizualnog materijala. Rješenje toga moglo bi biti postojanje baze audiovizualnog materijala u kojoj bi se nalazila provjerena i prilagođena audiovizualna nastavna sredstva na hrvatskom jeziku što bi uvelike olakšalo pronalazak i dovelo do češće i adekvatnije upotrebe audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti.

5. Zaključak

Nastavna sredstva sastavni su dio nastavnoga procesa. Razvojem tehnologije dolazi do kreiranja audiovizualnih sredstava koji uključivanjem različitih osjetila još u učenika potiču veću motivaciju te različita područja i dimenzije učenja. Audiovizualna sredstva svoju primjenu pronalaze u mnogim nastavnim predmetima pa tako i u nastavnom predmetu povijest.

Zbog specifičnosti samoga predmeta, audiovizualna sredstva omogućuju učenicima bolji uvid u povijesne događaje koji se obrađuju unutar nastavnoga predmeta povijest. Njihovo korištenje potiče aktivaciju učenika, omogućuje razvijanje kritičkoga mišljenja te ih može dodatno motivirati za istraživanje pojedinog povijesnog razdoblja ili događaja kao i razviti empatiju.

Istraživanje provedeno na učiteljima povijesti u Republici Hrvatskoj utvrdilo je kako oni, kao i učitelji povijesti diljem svijeta, često koriste audiovizualna sredstva. Unatoč činjenici da broj ispitanika nije velik, analizom odgovora saznali smo da učitelji vrlo često koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja povijesti te ih u velikoj mjeri uspješno uključuju u nastavni proces jer njima lakše motiviraju učenike, uspješnije ostvaruju odgojno obrazovne ishode te lakše komuniciraju sa svojim učenicima. Odgovori ispitanika upućuju na prednosti korištenja ovih sredstava i u pogledu zornijeg prikaza povijesnih događaja i razbijanja monotonijske nastavnoga sata.

Budući da učitelji povijesti kao nedostatak korištenja audiovizualnih sredstava najčešće spominju nedostatak istih na hrvatskome jeziku te neprilagođenost učenicima, smatramo kako bi trebala postojati baza audiovizualnih sredstava koja će sadržavati sva sredstva na hrvatskom jeziku ili s popratnim tekstom na hrvatskom jeziku, podijeljena u kategorije (razred, povijesno razdoblje, vrsta sredstva: filmovi, dokumentarne emisije, *YouTube*-isječci, materijali izdavačkih kuća) te koja će biti dostupna svim učiteljima povijesti zbog lakšeg pronalaska i korištenja u procesu poučavanja povijesti. Iako su zasigurno potrebna sveobuhvatnija istraživanja na temu upotrebe audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti, istraživanje stavova učitelja provedeno za potrebe ovoga rada vodi zaključku kako postoji potreba kreiranja baze audiovizualnih sredstava koji bi se mogli koristiti u nastavi povijesti kao i da je nužno dodatno educirati učitelje povijesti kako raditi s njima u svrhu ostvarenja njihovog punog potencijala, a to su motivacija učenika, poticanje aktivnog sudjelovanja i pomoć pri uspješnom ostvarivanju postavljenih odgojno-obrazovnih ishoda učenja.

Popis literature

- Al Hussaini, Muzamil Hussain (2023). Impact of Audio Visual Aids on Youngster and Their Social Adjustment at Elementary School Level. *International Journal of Elementary Education*. Vol. 12, No. 3, 2023, 90-94.
- Briley, Ron (2002). Teaching Film and History. *OAH Magazine of History*, 16(4), 3-4.
- Cajani, Luigi (2006). Italian History Textbooks on the Brink of the Twenty-First Century U: Nicholls, J., (ur.), *School History Textbooks Across Cultures: International Debates and Perspectives (Oxford Studies in Comparative Education)* (str. 27–41), London: Symposium books.
- Caviglioli, Oliver; Harris, Ian; Tindall, Bill (2002). *Thinking Skills and Eye Q: Visual Tools for Raising Intelligence (Model Learning)*. Stafford: Network Educational Press.
- Derelioğlu, Yasemin; Sar Evren (2010). The use of films on history education in primary schools: Problems and suggestions. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9, 2017-2020.
- Donnelly, Debra (2014). Using Feature Films in Teaching Historical Understanding: Research and Practice. *Agora*, 49 (1), 4–12.
- Donnelly, Debra (2016). Filmic Pedagogies In The Teaching Of History: Research On And Recommendations For Using Video In The Classroom. *History Education Research Journal*, 14(1), 113–123.
- Gangwer, Timothy (2009). *Visual Impact, Visual Teaching: Using Images to Strengthen Learning*, Second edition, Thousand Oaks, California: Corwin Press.
- Happonen, Sirke (2005). On Representation, Modality and Movement in Picture Books for Children, U: Mietzner, Ulrike; Myeres, Kevin; Peim, Nick, (ur.), *Visual History. Images of Education* (str. 55-83). New York: Peter Lang.
- Jelavić, Filip (2003). *Didaktika*. Zagreb: Naklada Slap.
- Jonassen, David H. (2004). *Handbook of Research on Educational Communications and Technology. A Project of the Association for Educational Communications and Tehnology*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates.
- Marcus, Alan, Stewart (2005). „It Is as It Was”: Feature Film in the History Classroom. *Social Studies*, 96 (2), 61-67.

- Marcus, Alan, Stewart; Metzger, Scott, Alan; Paxton, Richard, J.; Stoddard, Jeremy, D. (2010). *Teaching History with Film*. London: Routledge.
- Bognar, Ladislav; Matijević, Milan (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
- Miles, Margaret Ruth (1996). *Seeing and Believing: Religion and Values in the Movies*. Boston: Beacon Press.
- Padhi, Gitanlaji (2021). Audio visual aids in Education. *International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 8(4), 242-249.
- Poljak, Vladimir (1991). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pranjić, Marko (2013). *Nastavna metodika u riječi i slici*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Rasul, Saima; Bukhsh, Qadir; Batoool, Shazia (2011). A study to Analyze the Effectiveness of Audio Visual Aids in Teaching Learning Process at University Level. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 28, 78 – 81.
- Rendić Miočević, Ivo (2000). *Učenik – istražitelj povijesti- Novi smjerovi u nastavi povijesti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Stoddard, Jeremy (2012). Film as a „thoughtfil“ Medium for Teaching History. *Learning Meadia and Technology*, 7(3), 271–288.
- Sunder, Prem (2018). The Effectiveness of Audio-Visual Aids in Teaching-Learning Process. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 6 (1), 1509 -1515.
- Vrbetić, Marija (1968). *Nastava povijesti u teoriji i praksi – prilozi metodici nastave povijesti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Wagner, David-Alexandre (2018). Teachers' Use of Film in the History Classroom: A Survey of 19 High School Teachers in Norway. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 1, 22–44.
- Watson, Robert (1990). *Film and Television in Education: An Aeshetic Approach to the Moving Image*. London: Falmer Press.
- Wiegand, Patrick (2006). *Learning and Teaching with Maps*. London, New York: Routledge.

Primary and Secondary School History Teachers' Attitudes about Audiovisual Aids

Summary

The development of technology has enabled faster and simpler access to audiovisual media and their use in teaching and learning. Within the subject of history, audiovisual aids can be widely used, and this, due to their primary characteristics, enables the realization of the basic prerequisites for a successful teaching and learning process - from motivation to the development of higher cognitive processes. This paper presents the results of research done for the purpose of a graduation thesis, obtained using a questionnaire filled out by primary and secondary school teachers in the Republic of Croatia. The quantitative and qualitative analysis of the responses of primary and secondary school teachers indicated a very frequent use of audiovisual aids in history teaching, as well as the advantages and disadvantages of their use.

Keywords: audiovisual aids, history lessons, learning, teaching, teaching and learning materials.

